

**PESA INTERNATIONAL
JOURNAL OF
SOCIAL STUDIES**

**PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

February 2018, Vol:4, Issue:1

Şubat 2018, Cilt:4, Sayı:1

e-ISSN: 2149-8385

p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

**AB Raporları Üzerinden Ak Parti Dönemi Demokratikleşme
Politikalarının Analizi**
*An Analysis Of Democratisation Process In The Period Of The Ak Parti
Through The Eu Reports*

Mahmut BOZAN

Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mbozan@bartin.edu.tr

<https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2018.4.1.14>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 20 Aralık 2017
Kabul 10 Şubat 2018

Anahtar Kelimeler:

AB İlerleme Raporu, Hükümet Programı, Demokratikleşme.

ÖZET

Demokratik rejimlerde kamu politikalarının oluşturulması, uygulanması ve değerlendirilmesi şeffaf bir süreç içinde gerçekleşir. Bir sonraki dönemde devleti idare etme yetkisinin alınması, önceki dönemde uygulanan politikaların başarı düzeyi ile yakından ilgilidir. Bu sebeple iktidara talip olan siyasi partilerin kamuoyuna açıkladıkları parti programları ile milli iradeyi temsil etme hakkını kazanan partinin hükümet programı oldukça önemli politika araçları ve siyasi belgelerdir. Ancak uygulamaya konulan kamu politikalarının denetimi ve değerlendirmesi için yalnız başına parlamento yeterli değildir. Başta güçlü bir sivil toplum ve medya olmak üzere ihtisaslaşmış kurumlara ihtiyaç vardır. Ayrıca küresel ölçekte meşruiyeti resmen kabul edilen bir takım uluslararası kuruluşların takip ve değerlendirmeleri de kamu politikalarının sağlıklı değerlendirilmesine katkı sağlayabilir. Türkiye’de kamu politikalarının değerlendirilmesinde bu sayılanlara ilave olarak Avrupa Birliği üyelik sürecinde hazırlanan yıllık değerlendirme raporları da önemli bir fonksiyona sahiptir. Her ne kadar bu raporların objektifliği tartışma konusu olsa da hariçten bir bakışı yansıtmaması ve raporun kendisinin de eleştiriyi açık olması açısından dikkate alınmasını önemli kılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye tarihinde çok partili hayata geçtikten sonra en uzun süredir tek başına iktidar olan AK Parti Hükümetlerinin uyguladığı politikalar, hem parlamentoda güvenoyu alan hükümet programları, hem de bu programların uygulanmasını yakından izleyen Avrupa Komisyonunun yıllık ilerleme raporları üzerinden değerlendirilecektir. Değerlendirme, Hükümet Programları ve İlerleme Raporlarının kapsamı ve sektörel çeşitliliği dikkate alınarak sadece demokratikleşme süreci ile sınırlı tutulmuştur. Değerlendirmede açık politika belge ve raporları üzerinden kıyaslama ve analiz yöntemi kullanılacaktır. Benzer şekilde Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşların demokratikleşme sürecine ilişkin raporları da yapılan analizde dikkate alınacaktır. Sonuç olarak Türkiye’nin yaklaşık olarak son 15 yıllık sürede demokratikleşmede kat ettiği merhale iç ve dış gözlemlerin örtüşme ve ayrışmaları üzerinden objektif olarak değerlendirilecektir.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 20 Dec 2017
Accepted 10 Feb 2018

Keywords:

The EU Progress Report,
Government Programs,
Democratization.

© 2018 PESA All rights reserved

Transparency is very significant in the process of public policies' formulation, implementation and evaluation in democratic regimes. Correlation between the chance of taking the ruling authority for the state for the next term and success level for the previous term is high. Thus, the following two documents play a significant role in terms of being policy instruments and political documentaries. First, party doctrines represented to public by a political party which desires for governing the state. Second, government programs of a political party which wins the general elections. Yet, the parliament alone is not enough to control and evaluate public policies. It is also be required special institutions, notably, strong civil society and media. Additionally, international institutions whose legitimacy is proven at global level contribute to the process. Particularly, annual assessment reports of the EU also have important function in Turkey. Whether or not the objectiveness of these reports is at issue, they are also valuable for they reflect a view from outside and they are open for criticism. In this paper, the policies of AKP governments, come to the power without the support of a coalition partner for the longest time after the transition to a multi-party system in the history of Turkey, are evaluated through the party's government programs and annual progress reports of the EU that watch the programs. Taking account of the governments' programs and the progress reports' content and their sectoral range, the evaluation is limited with only the democratization process. Reports and documentations of the policies are evaluated through comparing method and method of analysis. Similarly, reports of the international organizations, that the Republic of Turkey is a member of, on the democratization process are also considered in the analysis. In short, the mileage that the Republic of Turkey has gone on democratization about 15 years period objectively evaluated through inner and outer observations, in terms of their similarities and contrasts.

GİRİŞ

Günümüz toplumlarında demokrasi adeta ortak bir değer olarak kabul edilmiş olup, örneğine nadir rastlanabilecek şekilde muhalifler ve hatta diktatörler tarafından bile övülen bir simgeye dönüşmüş durumdadır. Bu abartı, demokrasinin sağladığı meşruiyetin ne kadar güçlü olduğunu göstermesi açısından manidardır. Demokrasinin bu gücü hiç şüphesiz milli iradeyi temsil yetkisinin vazgeçilmezliğini de açıklamakta ve haklı olarak onu tüm siyasi güçlerin önüne geçirmektedir.

Türkiye'nin siyasi tarihi incelendiğinde Tanzimat'tan günümüze kadar ısrarlı bir demokratikleşme çabasının var olduğu görülür. Bu süreç ciddiye alınacak uzunlukta ve demokrasi ile yönetilen ülkelerin tarihi ile kıyaslanacak eskiliktir. Ancak Türkiye'nin gelişmiş demokrasilerle atbaşı gitmediği de bir vakiydir. Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, askeri darbelerle yapılandırılan bürokratik vesayet ve onun kurumları ülkemizde demokrasinin sağlıklı gelişmesini engellemiştir. Türkiye'nin demokrasideki gecikmelerini halkın eğitim ve kültür düzeyine bağlayıcı açıklamalar gerçekçi olmadığı gibi bilimsel verilere de dayanmamaktadır.

Demokratikleşmede sıkıntının kaynağı toplumun demokrasiye olan gönülsüzlüğü değil, devleti yönetme gücünü uzun bir süredir elinde tutan kesimlerin milli iradenin kararlarına rızasızlığında yatmaktadır. Bununla birlikte demokratikleşmede alınan mesafe umutları yeşertecek kadar iyi bir düzeye gelmiş olup, bundan geriye dönüş ihtimal dâhilinde değildir.

Bu çalışmada Türkiye'nin son 15 yılda demokratikleşme yönünde attığı adımlar ve bu amaçla oluşturulan politikalar başta Avrupa Birliği (AB) olmak üzere diğer uluslararası kuruluşların hazırladığı raporlar üzerinden değerlendirilecek ve analiz edilecektir.

1. Türkiye'de Demokrasinin Kısa Tarihi

Bilindiği üzere Türkiye'de siyasi sistemin demokratikleşmesine yönelik adımlar Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar gider. Senedi İttifak'la başlayan padişahın bazı yetkilerine ayan ve eşrafın ortak olma gücü, daha sonra Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla temel hak ve hürriyetlerde farklı toplum kesimlerini eşitleyici adımlara dönüşmüştür. En nihayet Osmanlı Devleti'ndeki bu gelişmeler 1876 Kanun-u Esasi'si ve seçimle teşekkül eden meclisleri ile birlikte ele alınırsa o dönemdeki sair meşruti monarşilerin pek de uzağında değildir.

Tanzimat'la başlayan demokratikleşme hareketi en büyük kırılmasını maalesef Cumhuriyetle birlikte yaşamıştır. Milli Mücadele bize bağımsız bir ülke, fakat demokratik olmayan bir siyasi rejim bırakmıştır. Türkiye bu fetret döneminden ancak 1950 yılında çok partili hayata geçişle kurtulmuş, fakat o da uzun sürmemiştir. Silahlı Kuvvetler içinde yapılan bir cuntanın öncülüğünde yapılan darbe demokrasinin ağır yara almasına ve 1961 darbe anayasası ile de vesayet altına girmesine yol açmıştır. Bu vesayet her on yılda bir yapılan darbelerle takviye edilerek Türkiye'nin geleceğini ipotek altına almıştır.

SSCB'nin dağılması ve soğuk savaş döneminin sona ermesi ile başlayan yeni dönemde özellikle küreselleşmenin sosyal yapıda sağladığı dönüşüm oligarşik eğilimleri zorlaştırdığı gibi tekçi ve tekelci yapıları da zayıflatmıştır. Toplumun taleplerine cevap veremeyen vesayet altındaki kurumlar yerini mecburi olarak milli iradeyi temsil eden meşru hükümetlere bırakmaya başlamıştır. Türkiye'nin son 15 yılında yaşananlar incelendiğinde artık demokrasinin bir daha vesayet altına alınamayacak kadar güçlendiğini, toplumun kendi oy ve iradesine sahip çıkacak seviyeye geldiğini ve tüm taleplerin temel hak ve hürriyetlerin korunması zemininde gelişmiş demokrasilerdeki toplum talepleriyle benzeştiğini ortaya koymaktadır.

Üstelik hükümetleri sadece halk değil başta sivil toplum olmak üzere pek çok uluslar arası kuruluş da takip etmekte, raporlar yayınlamakta ve adeta değişik niyetlerle denetlemektedir. AB bu kuruluşların en başta gelenlerinden birisidir. Türkiye'nin tam üyelik için müracaat ettiği AB her yıl yayınlamış olduğu "İlerleme Raporları" ile Türkiye'deki siyasi yapı ve işleyiş hakkında değerlendirmeler yapmakta, eleştiriler getirmekte ve taleplerde bulunmaktadır. Bu raporların objektifliği tartışılabilir, özellikle Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini geciktirmek için bir araç olarak kullanıldığı da pek haklı olarak söylenebilir, ancak tüm bunlar kamu politikalarının analizinde AB raporlarının bir araç olarak kullanılmasına engel teşkil etmez. Bu sebeple AB raporlarında Türkiye'nin son 15 yıllık dönemindeki demokratikleşmeye yönelik hükümet politikalarının nasıl değerlendirildiği incelenecektir.

2. Hükümet Programı ve Demokratikleşme

Türkiye'deki siyasi istikrarsızlık 3 Kasım 2002'de yapılan milletvekili genel seçimleri ile sona ermiştir. Koalisyon döneminin siyasi belirsizlik riski taşıyan programları yerine siyasi istikrarın umut verici programları öne çıkmaya başlamıştır. Kurulan 58. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Hükümeti'nin programı ve bu programın takip ve değerlendirilmesi ile başlayan süreç kamu politikalarının analizi için objektif veriler sunmaktadır. Bugüne kadar kurulan sekiz hükümetin TBMM'de onaylanan programları ile bunun gerçekleşme düzeyinin sektörel bazda değerlendirilmesi gerekmektedir. Şüphesiz bu konu oldukça kapsamlı bir çalışma olup, burada yalnızca programlardaki demokratikleşme vaatleri ve bunun gerçekleşme düzeyi üzerinde durulacaktır.

2.1. 58. Hükümet Programı ve Demokratikleşme

Türkiye’de 03 Kasım 2002’de yapılan milletvekili genel seçimini AK Parti kazanarak tek başına iktidar olmuştur. Bu ve bundan sonra yapılan tüm seçimler Avrupa Parlamentosunun ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesinin üyeleri tarafından izlenmiş ve seçimlerin uluslararası standartlara uygun olarak yapıldığı tüm raporlarda beyan edilmiştir.

AK Parti’nin ilk hükümeti Abdullah Gül tarafından kurulan Türkiye’nin 58. Hükümetidir (19.11.2002-12.03.2003). Programında itibarlı, demokratik, dinamik, bir Türkiye Vizyonu’nun hayata geçirileceği, bunu sağlamak için siyasi iktidarın halkın talep ve beklentileri doğrultusunda kullanılacağı, hukukun üstünlüğü anlayışı içinde halk iradesinin yönetime yansıtılacağı, toplum taleplerine uygun olarak ülkenin bütün dinamik ve imkânlarının harekete geçirileceği ifade edilmiştir (58. HP, 2002: 4).

58. Hükümet yaklaşık dört ay gibi kısa bir süre içerisinde yerini 59. AK Parti Hükümetine bıraktığı için taahhütleri ile ilgili ciddi bir sorgulama fırsatı olmamıştır. Ancak hazırlanan programın sonraki hükümet programlarına da temel teşkil etmesi bakımından ciddiye alınması gerekir.

2.2. 59-61. Hükümet Programları ve Demokratikleşme

R. Tayyip Erdoğan tarafından peş peşe kazanılan üç seçimin arkasından üç hükümet kurulmuştur. Kurulan hükümetlerin programları demokratikleşme hususunda aynı hedefleri ortaya koymuştur. Erdoğan tarafından kurulan 59. AK Parti Hükümeti (14.03.2003-29.08.2007) siyasi kimliğini “muhafazakâr demokrat” olarak tanımlamıştır. Buna göre yerli ve köklü değerler evrensel standarttaki muhafazakâr siyaset çizgisiyle yeniden üretilecektir. Programda sınırlandırılmayan, keyfiliğe ve hukuksuzluğa imkân sağlayan, katılımı ve temsili önemsemeyen, bireysel ve kolektif hak ve özgürlükleri hiçe sayan totaliter ve otoriter anlayışlar yerilerek; her türlü dayatmacı, buyurgan, tek tipçi, toplum mühendisliğine dayanan yaklaşımlar sağlıklı bir demokratik sistem için engel olarak görülmektedir (59. HP, 2003: 2-3).

AK Parti iktidarında ülke hukukunun evrensel hukuk ilkelerine uygun hale getirileceği, temel hak ve özgürlükler rejiminin evrensel standartlara çıkarılacağı, ülkemizin gerçek anlamda bir hukuk devleti yapılacağı, hukukun üstünlüğünün hâkim kılınacağı taahhüt edilmektedir (59. HP, 2003: 6-7).

Bu amaçla mevcut Anayasa yerine, katılımcı ve özgürlükçü, yeni bir anayasa hazırlanacağı, anayasanın hazırlanmasında iktidar yanında muhalefet partilerinin ve tüm toplumsal kesimlerin katılımının en etkin biçimde sağlanacağı sözü verilmekte, siyasi istikrarı bozmayacak şekilde temsilde adaleti sağlamak üzere Siyasî Partiler Kanunu ve Seçim Kanunlarının tüm kesimlerin mutabakatı ile değiştirileceği ve seçilme yaşının 25’e indirileceği vaat edilmektedir (59. HP, 2003: 8).

Erdoğan tarafından kurulan 60. Hükümet Programında da (29.08.2007-06.07.2011) yeni anayasanın olabilecek en geniş toplumsal uzlaşmayla hazırlanacağı, temel hak ve özgürlükler konusunda ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde belirtilen esasların uygulanacağı, özellikle Kopenhag siyasi kriterlerine tam uyum sağlanacağı belirtilerek; demokrasinin ve hukuk devletinin nihai amacının bütün temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak, insanların korku ve endişeden uzak olarak güven içinde yaşamalarını sağlamak olduğu ifade edilmiştir (60. HP, 2007: 4).

Keza Erdoğan tarafından kurulan 61. Hükümet (06.07.2011-29.08.2014), Seçim Beyannamesinde yer alan hedefleri ve kamuoyu ile paylaşılan taahhütleri esas aldığı, bazı AB üyesi ülkelerin engellemelerine rağmen halkın yararına olduğu düşüncesi ile AB standartlarına uyum konusundaki çalışmaların devam edeceğini, yeni dönemdeki demokratikleşme hedefinin

“İleri Demokrasi” ile Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi olduğu belirtilerek, yeni bir anayasa yapılması konusunda tam bir kararlılık içinde olduğu vurgulanmıştır (61. HP, 2011: 3-5).

2.3. 62-64. Hükümet Programları ve Demokratikleşme

R. Tayyip Erdoğan’ın halk tarafından cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine 62. Hükümet Ahmet Davutoğlu tarafından kurulmuştur (29.08.2014-28.08.2015). Hükümet Programının 2023 Vizyonu ile şekillenen ve son Seçim Beyannamesinde yer alan hedefler ile 61. Hükümet programı, 10. Kalkınma Planı ve kamuoyu ile paylaşılan taahhütleri ve politika belgelerini esas aldığı belirtilmiştir (62. HP, 2014: 19).

07 Haziran 2015 genel seçimleri ile hiçbir parti tek başına iktidara gelememiş, yapılan görüşmeler sonunda da bir koalisyon hükümeti kurulamamıştır. Bunun üzerine 63. Hükümet Ahmet Davutoğlu tarafından bir seçim hükümeti olarak kurulmuştur (25.08.2015-24.11.2015). Bu sebeple TBMM’de güven oylaması yapılan bir hükümet programı yoktur.

64. Hükümet de Davutoğlu tarafından kurulmuştur (25.11.2015-24.05.2016). Hükümetin programında ana başlıklar olarak “demokratikleşme ve yeni anayasa, insani kalkınma ve nitelikli toplum, istikrarlı ve güçlü ekonomi, bilim, teknoloji ve yenilikçi üretim, yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre ile vizyoner ve öncü ülke” kavramları öne çıkmıştır (64. HP, 2015: 5).

Yeni dönemde de insan onurunu merkez kabul eden bir anlayışla insani kalkınma esas alınarak, hak ve özgürlüklerin alanının genişletilmeye devam edeceği, 64. Hükümetin son seçim beyannamesinde yer alan hedefleri, 10. Kalkınma Planını, yapısal dönüşüm program ve projelerini, kamuoyuyla paylaşılan strateji belgelerini ve taahhütleri esas alacağı belirtilmektedir (64. HP, 2015: 11-13).

64. Hükümetin tam anlamıyla bir reform hükümeti olacağı, Dünyanın ve ülkemizin değişen şartları ve 2023 Vizyonu çerçevesinde geleceğin Türkiye’sinin inşa edileceği, bu kapsamda; demokratikleşme ve adalet, eğitim, kamu yönetimi ve maliyesi, reel ekonomide köklü değişimin öncelikli dönüşüm programları alanında gerçekleştirilecek reformlar olduğu ifade edilmiştir (64. HP, 2015: 14).

Yeni dönemde demokratikleşme çabalarının süreceği, bireysel özgürlüklere dayanan, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığını sağlamaya yönelik kurumsal güvenceleri içeren ve siyasi sistemin işleyişindeki belirsizlikleri ortadan kaldıran bir anayasa ile vesayetçi bir şekilde kurgulanan parlamenter sistemin yol açtığı siyasal istikrarsızlıkları gidermek için başkanlık sisteminin daha uygun bir yönetim modeli olduğuna vurgu yapılmaktadır (64. HP, 2015: 23-26).

2.7. 65. Hükümet Programı ve Demokratikleşme

64. Hükümet, Ahmet Davutoğlu’nun parti genel başkanlığından ayrılması sonrası yapılan olağanüstü kongre ile yerini AK Parti Genel Başkanlığına seçilen Binali Yıldırım tarafından kurulan 65 Hükümet’e devretmiştir (24 Mayıs 2016). Yeni Hükümet Programı ana hatları ile “yeni anayasa ve sistem, insani kalkınma, güçlü ekonomi, yaşanabilir şehirler ve çevre ve güçlü Türkiye” kavramlarını öne çıkarmaktadır (65. HP, 2015: 4).

Binali Yıldırım’ın Hükümet Programı sunusunda 2002’den sonra elde edilen bütün başarıların mimarı olarak Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan’ı anması ve O’nun liderliğinde oluşan tüm kazanımları, yine onun liderliğinde hep birlikte çalışarak geleceğe taşıyacağını beyan etmesi yeni dönemde Cumhurbaşkanı ağırlıklı bir hükümet modelinin sinyalini vermekte ve fiili bir başkanlık sistemi intibayı yandırmaktadır (65. HP, 2015: 4).

Hükümet programında, milli iradeye karşı oluşturulacak her türlü engelin aşılabacağı, milli güvenliği tehdit eden eski ve yeni tüm vesayet unsurlarıyla mücadelenin kararlılıkla

sürdürüleceği ve bölücü terör örgütü ve paralel terör örgütü başta olmak üzere; tüm terör örgütleriyle mücadelenin kararlılıkla devam edeceği, başkanlık sistemi de dâhil olmak üzere yeni yönetim sistemini de belirleyecek yeni bir anayasanın yapılacağı en öncelikli konular arasında sayılmıştır (65. HP, 2015: 8-9).

3. AB Raporlarında Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecine Yönelik Değerlendirmeler

AB İlerleme raporları geneli itibariyle değerlendirildiğinde AK Partinin ilk dönemlerinde olumlu ve hükümeti teşvik edici raporlar dikkati çekmektedir. Cumhurbaşkanı Sezer, Anayasa mahkemesi ve yüksek yargı ile TSK demokratikleşme yönünde atılan adımları engelleyici olarak tanımlanmaktadır.

Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte AB raporlarında Cumhurbaşkanı reform yanlısı olarak tanımlanmakta, Hükümet ise reformları yapamadığı için eleştirilmektedir. AB raporlarında dikkat çeken diğer bir husus ise Türkiye'nin terörle mücadelesinde sürekli orantısız güç kullanma şeklindeki ifadelerle eleştirilmesi, zımnen terör unsurlarına arka çıkılması ve AB üyelik sürecinde Türkiye'ye haksızlık yapıldığı, ikiyüzlü davranıldığı eleştirilerine sessiz kalmasıdır.

3.1. 58. Hükümet Programı ve AB İlerleme Raporu

AB'nin 2003 yılı için hazırladığı ilerleme raporu kısmen de olsa 58. Hükümetin kuruluş aylarını içine alması açısından değerlendirildiğinde olumlu bir tablo çizildiği görülmektedir. Raporu TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihinde, ABD askerlerinin Türkiye'nin Güney doğusunda ve Türk askerlerinin Irak'ta konuşlandırılmasına ilişkin hükümet tezkeresini reddetmesinin altı çizilirken, Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili seçilmesi ve 23 Mart 2003 tarihinde TBMM'den güvenoyu alarak 59. Hükümeti kurması, Hükümet programında köklü siyasi reformlar yapma niyetinin varlığı, hukukun üstünlüğüne ve temel özgürlüklerin teminat altına alınmasına dayanan demokratik devlet ilkelerini içeren yeni bir Anayasa hazırlanması gibi hususlar not edilmektedir (AB Raporu, 2003: 13-16).

3.2. 59-61. Hükümet Programları ve AB İlerleme Raporları

2004 yılı AB Raporu geneli itibariyle oldukça olumludur. Uzun raporda AK parti hükümetinin siyasi ve ekonomik reformları övülmekte ve yapılan düzenlemelerin uzunca bir listesi çıkarılmaktadır. Rapor döneminde Cumhurbaşkanının özellikle, kamu idaresi ve eğitim reformları ile ilgili alanlarda sekiz kez veto hakkını kullandığı yorumsuz verilirken Özel İdare Kanunu ve Belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri Kanunu gibi ülkenin merkezîyetçi, hiyerarşik ve ketum idari sistemini adem-i merkezîyetçi, katılımcı, şeffaf ve sorumlu bir yapıya dönüştürmeyi amaçlayan bu reform çabalarının Cumhurbaşkanı tarafından veto edildiği için yürürlüğe giremediği kaydedilmektedir. Raporu Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) İç Hizmet Kanununun 35'inci ve 85/1'inci Maddelerindeki Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak "görevinin" devam ettiği darbe iması ile hatırlatılmakta, TSK'nın gayri-resmi mekanizmalar vasıtasıyla etkili olmaya devam ettiği belirtilmektedir (AB Raporu, 2004: 15-22).

2005 AB İlerleme Raporu da bir önceki İlerleme Raporu gibi olumludur. Cumhurbaşkanınca veto edilen Belediyeler Kanunu ile Özel İdare Kanunu'nun 2005'te yürürlüğe girmesine karşı devletin üniter yapısına dair Anayasal hükümlerle çeliştiği gerekçesiyle Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesine başvurduğu belirtilmiştir. MGK'nın görev, işlev ve oluşumuna ilişkin yapılan reformların uygulanmaya başlandığı ancak TSK'nın kayda değer siyasi nüfuz kullanmaya devam ettiği belirtilmiştir (AB Raporu, 2005: 11-16).

2006 AB İlerleme Raporunda Hükümetin reformlara devam ettiği fakat bunun sınırlı kaldığı, Cumhurbaşkanı Sezer'in son döneminde siyasi reformlara ilişkin pek çok yasada veto hakkını

kullandığı, Cumhurbaşkanı ile Hükümet arasındaki gergin ilişkiler siyasi reform çalışmalarını yavaşlattığı vurgulanarak özellikle TSK'nın önemli siyasi etki yapmaya devam ettiği, Jandarma üzerinde sivil denetimin sağlanamadığı belirtilerek, ulusal güvenlik stratejisinin oluşturulması ve uygulanmasında, sivil makamların denetim işlevlerini tam olarak yerine getirmeleri gerektiği ifade edilmiştir (AB Raporu, 2006: 4-8).

2007 AB İlerleme Raporunda ise cumhurbaşkanı seçimine ilişkin tartışmalara yer verilmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer'in görev süresinin Mayıs ayında sona ermesi sonrası Genelkurmay Başkanlığının verdiği e-muhtıra ile Anayasa Mahkemesinin Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesini geçersiz ilan etmesi, bunun üzerine erken seçime gidilmesi ve Abdullah Gül'ün TBMM'ce Cumhurbaşkanı seçilmesi raporda yer almıştır (AB Raporu, 2007: 5-7).

2008 AB İlerleme Raporunda AK Parti'nin kapatılması ve partinin Cumhurbaşkanı ile Başbakanının da aralarında bulunduğu 71 yetkilisine beş yıl süreyle herhangi bir siyasi partiye üye olma yasağı getirilmesi talebiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurusuna dikkat çekilmekte, fakat Anayasa Mahkemesinin, partinin kapatılması için gerekli oy çoğunluğuna erişemediği yorumsuz olarak not edilmektedir. Diğer yandan reformların devam ettiği fakat ana muhalefet partisinin Anayasa Mahkemesi üzerinden bu reformları engellemeye çalıştığı belirtilmiştir. Raporda yeni Cumhurbaşkanı'nın daha fazla siyasi reform çağrısı yapmak suretiyle üstlenmiş olduğu olumlu role rağmen, Hükümetin tutarlı ve kapsamlı bir siyasi ve anayasal reform programını ortaya çıkaramadığı değerlendirilmiştir (AB Raporu, 2008: 5-7).

2009 AB İlerleme Raporunda bir suç örgütü olduğu iddia edilen Ergenekon'la ilgili soruşturmalara yer verilerek, bu davanın Türkiye için demokratik kurumlarının düzgün işleyişine ve hukukun üstünlüğüne olan güveni güçlendirmek açısından bir fırsat olduğu belirtilmiştir (AB Raporu, 2009: 6-9).

2010 AB İlerleme Raporunda Anayasa reform paketi ile Hükümetin özellikle Kürt meselesini ele alan demokratik açılımı ve darbe planı iddiaları hakkında genişletilen soruşturmalar öne çıkmıştır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun oluşumundaki değişiklik, askeri mahkemelerin yetkisinin sınırlanması, Yüksek Askeri Şûra'nın ihraç kararlarına karşı sivil mahkemelerde temyize başvurma hakkı tanınması, seçim kampanyalarında yazılı ve sözlü olarak Türkçe dışındaki dillerin kullanımına izin verilmesi olumlu gelişmeler olarak not edilmiştir (AB Raporu, 2010: 6-10).

2011 AB İlerleme Raporunda 12 Haziran 2011 tarihinde genel seçimlerin özgür ve adil bir ortamda gerçekleştiği, seçim sürecinde genel olarak çoğulculuk ve dinamik bir sivil toplum öne çıktığı belirtilerek Anayasa reform paketinin Eylül 2010 referandumu ile onaylanmasından sonra, Hükümet paketin uygulanması için çalışma başlattığı özellikle yargı alanında, bazı ilerlemeler kaydedildiği, yerel yönetimlere yeterli yetki devredilmesi de dâhil, yeni Anayasa çalışmalarının reform gündemini daha da ileriye taşıyacağı belirtilmiştir (AB Raporu, 2011: 5-11).

2012 AB İlerleme Raporunda siyasi reform çalışmaları ve TBMM'nin yasama ve yürütmenin denetlenmesinin siyasi partiler arasında süregelen diyalog ve uzlaşma ruhu eksikliği nedeniyle sekteye uğramaya devam etmekle birlikte yeni anayasa çalışmalarında demokratik ve katılımcı bir süreç uygulandığı belirtilmiştir. Bu dönemde PKK'nın terör saldırılarında ciddi bir artış olduğu, BDP bağlantılı Kürt politikacıların, belediye başkanları ve belediye meclisi üyelerinin tutuklandığı belirtilerek, bu durum bölgesel ve yerel demokrasiyi olumsuz etkilediği iddia edilmiştir. Hükümetin AB'ye katılım konusundaki kararlılığını teyitle birlikte katılım müzakerelerinde yaşanan siyasi çıkmazı sıklıkla eleştirdiği belirtilerek Kasım 2011'de Başbakan'ın 1937-38 tarihleri arasında Tunceli'de devlet tarafından gerçekleştirilen olayların hesabını vermeye hazır olduğu ifadelerine yer verilmiştir. Raporda Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından önerildiği üzere, kamu hizmetlerinin sağlanmasında

idari vesayetinin kaldırılmasına ve Türkçe dışındaki dillerin kullanılmasına izin verilmesi konusunda ilerleme kaydedilmediği hususları yer almıştır (AB Raporu, 2012: 7-11).

2013 AB İlerleme raporunda Mayıs ayı sonunda, İstanbul'un merkezinde yer alan Gezi Parkı'nda başlatılan protestolara geniş yer ayrılarak, protestoların daha kapsamlı talepleri içererek diğer şehirlere yayıldığı, gösterilerin genel olarak barışçıl nitelikte olduğu, bazı vakalarda polisin göstericilere karşı aşırı güç kullandığı iddia edilmiştir. Hükümetin daha fazla demokratikleşme ve siyasi reform konusundaki genel taahhüdünü sürdürdüğü, Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile belediyelerin yetkilerinin kapsamı genişletildiği; adem-i merkeziyetçilik ve yerel yönetimlere yetki devri konusunun yeni Anayasa'ya ilişkin çalışma kapsamında ve çözüm süreci bağlamında tartışıldığı belirtildikten sonra PKK'nın şehir yapılanması olduğu iddia edilen KCK'ya ilişkin soruşturmalar ve bu çerçevede yapılan Kürt kökenli pek çok politikacının, parti eylemcisinin, yerelde seçilmiş belediye başkanının ve belediye meclisi üyesinin tutuklanmasına ve gözaltına alınması eleştirilmiştir (AB Raporu, 2013: 5-9).

3.5. 62-64. Hükümet Programları ve AB İlerleme Raporları

R:Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Ahmet Davutoğlu tarafından kurulan hükümetlere yönelik AB İlerleme Raporlarında özellikle Kürtlere yönelik düzenlemelerin takibi dikkat çekmektedir. 2014 AB raporunda Anayasa Uzlaşma Komisyonunun yeni anayasa için yaklaşık 170 maddeden 60'a yakınında ön uzlaşma sağlanmasına rağmen devam ettirilemediği kaydedilmiştir (AB Raporu, 2014: 5-9).

2015 AB İlerleme Raporunda 07 Haziran 2015 genel seçimlerinin Türk demokrasisinin gücünü açıkça ortaya koyan bir biçimde %84'lük çok yüksek bir katılımı gerçekleştirildiği, bütün büyük partiler yeni mecliste temsil hakkı kazandığı, özellikle ülkenin doğusundaki ve güneydoğusundaki durum nedeniyle duyulan endişelere rağmen seçim güvenliğinin sağlandığı belirtilmiştir (AB Raporu, 2015: 6).

Yerel yönetimlerle ilgili olarak, belediyelerin yetkilerinin kapsamını genişleten Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda 2012'de yapılan değişikliğe rağmen, mali yerinden yönetim sınırlı kaldığı, sivil toplumun sayıca artarak ve seçimlerin izlenmesi dâhil olmak üzere, Türkiye'deki kamusal hayatın pek çok alanına dâhil olmayı sürdürerek etkin olmaya devam ettiği, Hükümet ve sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi yönünde bazı ilerlemeler kaydedildiği ifade edilmiştir (AB Raporu, 2015: 7-9).

3.6. 65. Hükümet Programı ve AB İlerleme Raporu

64. Hükümet, Ahmet Davutoğlu'nun parti genel başkanlığından ayrılması sonrası yapılan olağanüstü kongre ile yerini AK Parti Genel Başkanlığına seçilen Binali Yıldırım tarafından kurulan 65 Hükümet'e devretmiştir (24 Mayıs 2016). Yeni Hükümet Programı ana hatları ile "yeni anayasa ve sistem, insani kalkınma, güçlü ekonomi, yaşanabilir şehirler ve çevre ve güçlü Türkiye" kavramlarını öne çıkarmaktadır (65. HP, 2015: 4).

Binali Yıldırım'ın Hükümet Programı sunusunda 2002'den sonra elde edilen bütün başarıların mimarı olarak Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan'ı anması ve O'nun liderliğinde oluşan tüm kazanımları, yine onun liderliğinde hep birlikte çalışarak geleceğe taşıyacağını beyan etmesi yeni dönemde Cumhurbaşkanı ağırlıklı bir hükümet modelinin sinyalini vermekte ve fiili bir başkanlık sistemi intibayı uyandırmaktadır (65. HP, 2015: 4).

Hükümet programında, milli iradeye karşı oluşturulacak her türlü engelin aşılabacağı, milli güvenliği tehdit eden eski ve yeni tüm vesayet unsurlarıyla mücadelenin kararlılıkla sürdürüleceği ve bölücü terör örgütü ve paralel terör örgütü başta olmak üzere; tüm terör örgütleriyle mücadelenin kararlılıkla devam edeceği, başkanlık sistemi de dâhil olmak üzere

yeni yönetim sistemini de belirleyecek yeni bir anayasanın yapılacağı en öncelikli konular arasında sayılmıştır (65. HP, 2015: 8-9).

65. Hükümet'in daha önceki AK Parti Hükümetleri gibi bir reform ve icraat hükümeti olacağı, 2023 vizyonu çerçevesinde, kritik alanlarda yapacağımız reformlar ve icraatlar yapılacağı, özellikle "demokrasi ve adalet, eğitim, reel ekonomide köklü değişim, öncelikli dönüşüm programları, kamu yönetimi ve kamu maliyesi" konularında reformlar yapılacağı belirtilmiştir (65. HP, 2015: 11).

2016 AB İlerleme Raporunda ise darbe teşebbüsünden bahsedilerek, askeri darbe girişiminin, ardında 241 ölü ve 2196 yaralı bıraktığı, Türkiye siyasi yelpazesinde yer alan herkesin ve toplumun da desteğiyle Türk hükümetinin darbe girişimini atlatmayı başardığı tespiti yapılmış ve darbe teşebbüsünün kınandığı belirtilmiştir. Gülen hareketiyle ilgili olma ve darbe girişimine karışma iddiasıyla çok geniş çaplı görevden uzaklaştırma, görevden atılma, tutuklama ve gözaltı uygulamaları gerçekleştirildiği başta yargı, polis, jandarma, ordu, kamu, yerel yönetimler, akademisyenler, öğretmenler, avukatlar, medya ve iş dünyası olmak üzere toplumun geniş bir kesimini etkilediği, birçok kurum ve özel şirket kapatılarak malvarlıklarına ya el konulduğu ifade edilmiştir. Raporda hukukun üstünlüğü ve temel haklarla ilgili olarak yetkili mercilere, en yüksek standartları izlemeleri çağrısında bulunulmuş ve her bireyin adli yargılanma hakkına saygı gösterilmesi çağrısı yapılmıştır (AB, 2017: 5).

Raporun siyasi kriterler başlığı altında milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılmasına imkân tanıyan bir kanunun kabul edilmesi ve iki eş başkan da dâhil birçok HDP'li milletvekilinin gözaltına alınması ve tutuklanması tenkit edilerek bunun "ciddi endişe kaynağı" olduğu belirtilmiştir. Keza darbe teşebbüsünün ardından bazıları olağanüstü hâl kapsamındaki kararnamelere dayanılarak Güneydoğu'da, birçok temsilci ve belediye yöneticilerinin terörle ilgili suçlamalar kapsamında açığa alındığı, ihraç edildiği veya tutuklandığına atıfla terörle mücadele tedbirlerinin orantılı olması ve insan haklarına riayet edilmesi talep edilmiş ve Kürt meselesinin siyasi süreç yoluyla çözüme kavuşturulması "tek yöntem" olarak belirtilmiştir. Darbe girişiminin hemen ardından, işkence ve kötü muamelenin yasaklanması ve usuli güvencelerde ciddi ihlaller olduğu, ifade özgürlüğü alanında ciddi bir gerileme yaşandığı, gazeteciler, yazarlar veya sosyal medya kullanıcıları aleyhinde davalar açıldığı, çok sayıda gazetecinin tutuklandığı ve birçok basın kuruluşunun kapatıldığı iddiaları da yine "ciddi endişe kaynağı" olarak raporda tekrarlanmıştır (AB, 2017: 6-7).

Türkiye'de yapılan darbe teşebbüsü alelusul bir kınama ile geçirildikten sonra AB ilerleme raporu darbeciler, teröristler ve bunlara yardım ve yataklık eden kesimlerin himayesi için adeta Türkiye'ye bir tehdit aracı olarak kullanmaya çalışılmıştır. Nitekim Türkiye Hükümet Sözcüsü ve AB Bakanı Raporu sert bir şekilde eleştirerek geri iade edileceğini beyan etmişlerdir (Anadolu Ajansı, 2017).

4. AK Parti Dönemiyle İlgili Diğer Uluslararası Değerlendirmeler

Türkiye 2000'li yıllarda ekonomik büyümede de önemli gelişmeler kaydetmiştir. 2002'de 350,4 milyon TL olan Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)'sını 2016 yılında 1,9 trilyon TL'ye çıkarmıştır. Türkiye'nin 2002 yılında 230 milyar ABD Doları olan GSYH'sı 2014'te 800,1 milyar Dolara çıkmış, Suriye ve Irak'ta yaşanan iç harbin menfi tesiraty, ülkeye kabul edilen üç milyon mülteci ve yoğun terör hadiseleri sebebiyle 2015 yılında 719,9 milyar Dolara gerilemiştir (TUİK, 2016).

Türkiye'nin insani gelişim endeksindeki yerinde de son 15 yılda gelişmeler olmuştur. BM Kalkınma Programı raporunda Türkiye'de gelişmiş ülkelerin hepsinden daha fazla iyileştirme olduğu görülmektedir. 2000 yılında 0.653 olan İGE değeri 2015 yılında 0.767 puana çıkarak 72. Sırada yer almıştır (UNDP, 2016). Türkiye 2000'li yıllarda düzenli bir şekilde insani gelişmişlik değerlerini arttırmış, 2009 yılında orta insani gelişme düzeyinden yüksek insani gelişme düzeyine çıkmıştır (Akçiçek, 2015: 9).

Keza Türkiye Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre gini katsayısında da olumlu bir düzelme yaşanmış, 2006-2014 yılları arasında gelir dağılımı adaletsizliği (P80/P20 oranı) 9,6'dan 7,7'ye gerilemiştir (TUİK, 2017).

SONUÇ

AK Parti'nin 3 Kasım 2002'de tek başına iktidara gelmesinden bugüne kadar yine AK Parti tarafından sekiz adet hükümet kurulmuştur. Yapılan tüm genel ve mahalli seçimleri AK Parti kazanmış, sadece 07 Haziran 2015 genel seçimlerinde yine en fazla oyu almasına rağmen tek başına iktidar olamamış, ancak 01 Kasım 2015'de tekrarlanan genel seçimleri kazanarak iktidarını devam ettirmiştir.

AK Parti iktidarlarında önceki dönemlerden farklı olarak siyasi istikrar sağlanmış, temel hak ve hürriyetler teminat altına alınmış, demokrasi vesayet altından büyük oranda çıkarılmış, küresel krizlere rağmen ekonomi istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmiştir. Bu başarıların yanı sıra AK Parti'nin yeni anayasa vaadi gerçekleşmemiş, TSK'nın sivil iradeye tamamen bağlanması sağlanamamıştır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle zaten oldukça güçlü anayasal haklara sahip olan cumhurbaşkanı daha da güçlenmiş, fiilen yarı başkanlık sistemine geçilmesi yürütmeye ilişkin tartışmaları gündeme taşımıştır. 16 Nisan 2017 tarihinde Anayasa'da değişiklik yapılmasına yönelik halkoylamasında % 51.41 evet çıkması ile (YSK, 2017) 2019 yılından itibaren başkanlık sistemine geçiliyor olması da Türkiye'de istikrarsız hükümet dönemlerini sonlandırması bakımından fevkalade önemlidir.

AK Parti iktidarının ilk dönemlerinde AB İlerleme Raporlarında görülen olumlu ve destekleyici ifadeler son dönemlerinde yerini eleştirilere bırakmıştır. Başlangıçta Cumhurbaşkanı Sezer'e, TSK'ya ve başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere yargı kurumlarına yapılan reformları engelleme eleştirileri daha sonra AK Parti hükümetlerine yöneltilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin AB üyeliği konusu sürekli bir kontrol aracı olarak kullanılmaya çalışılmış, diğer üyelere uygulanan prosedür Türkiye'den esirgenerek iki yüzlü bir politika takip edilmiştir. Özellikle Türkiye'nin terörle mücadelesinde AB'nin teröristleri önceleyen yaklaşımları güvenilirlikten öte neredeyse AB'yi rakip konumuna getirmektedir. Türkiye AB üyelik sürecini demokratikleşme çabaları için bir kaldıraç olarak kullanmayı faydalı bulmakta fakat ona artık ayrıcalıklı bir konum atfetmemektedir.

KAYNAKÇA

Akçiçek, Arda (2015). 2014 İnsani Gelişim Endeksi ve Türkiye'nin İnsani Gelişim Performansı, Stratejik Düşünce Enstitüsü.

Anadolu Ajansı (2017). <http://aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/ab-bakani-ve-basmuzakereci-celik-apnin-raporu-aynen-iade-edilecektir/855659?amp=1>, 06.07.2017. Erişim: 01.10.2017.

Avrupa Komisyonu 2016 Türkiye Raporu, Brüksel, SWD (2016) 366 nihai, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46224>.

Avrupa Komisyonu 2015 Türkiye Raporu, Brüksel, SWD (2015) 216, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46224>.

- Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SWD(2014) 307.
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SWD (2013) 417.
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SWD (2012) 336.
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SEC (2011) 1201
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SEC(2010) 1327
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2009 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SEC(2009)1334
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2008 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SEC (2008) 2699
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2007 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SEC (2007) 1436
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SEC (2006) 1390
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2005 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SEC (2005) 1426
- Avrupa Komisyonu Türkiye 2004 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, SEC(2004) 1201
- DPT (2003). Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu, DPT, Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TBMM (2002) 58. Hükümet Programı https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html.
- TBMM (2003) 59. Hükümet Programı https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html.
- TBMM (2007) 60. Hükümet Programı https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html.
- TBMM (2011) 61. Hükümet Programı https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html.
- TBMM (2014) 62. Hükümet Programı https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html.
- TBMM (2015) 64. Hükümet Programı https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html.
- TBMM (2015) 65. Hükümet Programı https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html.
- TÜİK (2014). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2014, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, erişim: 01.06.2016.
- TÜİK (2017). Haber Bülteni, Sayı: 24579, www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=24579, Erişim: 01.10.2017.
- UNDP (2016). Human Development Report, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf, Erişim: 01.10.2017.
- YSK (2017). Yüksek Seçim Kurulu Karar No: 663, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM>, Erişim: 01.10.2017.